

Рафаїл Осипович Файтельберг
(до 100-річчя від дня народження)

25 грудня 2002 р. виповнилося 100 років від дня народження вченого-фізіолога, доктора медичних наук, професора, почесного доктора Одеського національного університету, академіка Академії історії та філософії природних і технічних наук, завідувача кафедри людини і тварин біологічного факультету Одеського університету (1951–1979 рр.), голови Одеської секції історії і методології освіти, науки і техніки при АН ВШ України, голови Всесоюзної ради ветеранів фізіологів, почесного члена Всесоюзного товариства фізіологів ім. І.П. Павлова, голови Одеського відділення фізіологічного товариства України Рафаїла Осиповича Файтельберга.

10–11 січня 2003 р. у Одесі пройшла наукова конференція, присвячена 100-річчю від дня народження Р.О. Файтельберга, в якій брали участь його соратники, учні і члени родини. Конференція була організована Одеським національним універ-

ситетом, Академією історії і філософії природних і технічних наук, кафедрою фізіології людини і тварин Одеського університету ім. І.І. Мечникова, Одеською секцією ІМОНТа і за підтримки медико-фармацевтичної асоціації ім. академіка О.О.Богомольця. Було заявлено 48 доповідей і до відкриття конференції було випущено збірник матеріалів, присвячений пам'ятній даті. У конференції взяли участь 88 чоловік, що представляють установи і організації багатьох міст України – Одеський університет ім. І.І.Мечникова, Одеський медичний університет, Одеський аграрний університет, Інститут очних хвороб ім. В.П. Філатова АМН України, Інститут стоматології АМН України, Український НДІ медичної реабілітації і курортології, НДІ морської медицини, Одеська обласна клінічна лікарня, 411 центральний військовий клінічний госпіталь, Дніпропетровський інститут гастроентерології АМН України, Дніпропетровський університет, Українська медична стоматологічна академія (м. Полтава), Луганський педагогічний інститут ім. Т. Шевченка, Тернопільська медична академія ім. І.Я. Горбачевського, Київський університет ім. Тараса Шевченка, Київський медичний університет ім. О.О.Богомольця, Львівський університет ім. Івана Франка, Миколаївський університет, Центр дослідження науково-технічного потенціалу ім. Доброва (м. Київ), Московський медико-стоматологічний університет, Інститут фізіології і санокреатології Академії наук Республіки Молдова. Відкриття конференції відбулося 10 січня в Будинку вечерних, членом якого Рафаїл Осипович був багато десятиліть (з 1928 р.).

Рафаїл Осипович Файтельберг народився 25 грудня (7 січня) 1902 р. у Одесі. Освіту отримав в гімназії, а потім в Одеському медичному інституті, де викладали такі великі вчені, як Б.П.Бабкін, Л.В.Громашевський, Л.П.Дмитренко, Ф.М.Жмай-

лович, Д.М.Лаврів, М.К.Лисенков, М.М.Тизенгаузен, Е.І.Синельников та ін. Потім він вступив до аспірантури, де під керівництвом професора Е.І.Синельникова продовжив роботу, почату ще в студентські роки та присвячену питанням всмоктування.

Після успішного закінчення аспірантури Рафаїл Осипович читав студентам лекції з фізіології в Одеському і Тираспольському педінститутах, потім у медико-аналітичному інституті, де в 1934 р. йому було присвоєно звання доцента. Одночасно він організовує фізіологічну станцію на водному транспорті м. Одеси, де веде дослідження з фізіології праці моряків і водолазів.

З 1934 р. Рафаїл Осипович успішно працює над докторською дисертацією «Вплив м'язової діяльності на функцію нирок» у Ленінградському інституті ім. Л.Ф. Лесгафта, під керівництвом академіка Леона Абгаровича Орбелі. Захист відбувся в 1937 р. в Інституті фізіології ім. І. П. Павлова у Ленінграді. Повернувшись до Одеси, він очолив кафедри фізіології у фармацевтичному та сільськогосподарському інститутах.

Під час Великої Вітчизняної війни Р.О. Файтельберг евакуювався з родиною в м. Куйбишев (Самара), де працював спочатку професором, а потім завідувачем кафедри фізіології людини і тварин у Педагогічному інституті та займався питаннями фізіології всмоктування. Навесні 1944 р. Рафаїл Осипович переїхав до Москви, де обіймає посаду завідувача фізіологічної лабораторії в Центральному інституті експертизи працездатності інвалідів. На запрошення академіка Л. С. Штерн – директора Інституту фізіології АН СРСР він майже два роки працює за сумісництвом на посаді професора. За виразом Рафаїла Осиповича, йому довелося працювати в дві «кінські сили», тобто в двох інститутах.

Після повернення в 1946 р. у своє рідне місто Одесу, він знову очолив кафедри фізіології людини і тварин у двох інститутах – фармацевтичному та сільськогосподарському, котрими завідував до війни. Він налагодив навчальний процес і наукову роботу, що дало йому можливість започаткувати у нашій країні вивчення процесів всмоктування в шлунково-кишковому тракті сільськогосподарських тварин.

У 1951 р. після смерті свого вчителя, професора Е.І. Синельникова, Р.О. Файтельберг очолив кафедру фізіології людини і тварин в Одеському університеті (працював до виходу на пенсію в 1979 р.). У 1953 р. в Одесу приїжджає професор. П.М.Серков та очолює кафедру нормальної фізіології медичного інституту. За 13 років роботи Пилипа Миколайовича в Одесі, згадає Рафаїл Осипович, склалися добрі дружні відносини між ученими. З приходом Рафаїла Осиповича на кафедру, почалося вивчення питань травлення та всмоктування. Маючи великий організаторський талант, любов до науки, цілеспрямованість у вирішенні наукових проблем, Рафаїл Осипович надихнув усіх співробітників кафедри самовіддано працювати й успішно сполучати навчальну та дослідницьку роботу. Незабаром було створено школу фізіологів професора Р.О. Файтельберга.

За час роботи в університеті Рафаїл Осипович підготував й опублікував шість монографій з фізіології всмоктування.

Р.О. Файтельберг – організатор і керівник (1958–1998 рр.) Одеської філії істориків науки (нині Одеська секція ІМОНТа), котра активно продовжує свою діяльність.

Останні десять років життя Рафаїла Осиповича визначалися письменницькою діяльністю. Він відомий не тільки як письменник історико-мемуарного напрямку. Перший–п'ятий випуски його шеститомної праці «Пережите» (1991–1999 рр.) ще за життя автора були позитивно оцінені в

наукових колах і в періодичній пресі. Професор Одеського університету І.П. Зелінський у передмові до цього видання відзначив, що близько 100 років учені Одеського (колишнього Новоросійського) університету не публікували своїх спогадів. Редакторський талант Рафаїла Осиповича особливо яскраво проявився при підготовці до друку збірників «Видатні вчені Одеси». За десятиліття (1992–2002 рр.) опубліковано 11 збірників. Вісім з них написав Рафаїл Осипович. Десятий і одинадцятий випуски присвячені 100-річчю від дня його народження. Ним також видано дві книги «Корифеї фізіологічної науки України і Росії», книгу “Проблеми фізіології в художній літературі”. У 1992 р. з ініціативи Рафаїла Осиповича вийшла у світ маленька книжечка збірник віршів «Ліра вчених». Також опубліковано новели, нариси з життя вченого, написані прекрасною літературною мовою.

Працю Рафаїла Осиповича відзначено урядовими нагородами, у т.ч. медаллю “За доблесну і самовіддану працю в роки Великої Вітчизняної війни”. За активну і плідну наукову, академічну і суспільну діяльність Р.О. Файтельберга у 1992 р. було обрано «Почесним доктором Одеського університету», почесним членом Всесоюзних і Українських фізіологічних това-

риств, нагороджено почесними грамотами Міністерства вищої і середньої освіти, почесним дипломом Верховної Ради України, почесним дипломом Радянського Національного об’єднання історії і науки. Він активно співпрацював з редакціями: “Физиологического журнала” АН СРСР і “Фізіологічного журналу” АН УРСР. Його було обрано почесним членом XV з’їзду Всесоюзного фізіологічного товариства ім. І.П. Павлова при АН СРСР у м. Кишиневі в 1987 р. із врученням медалі І.П. Павлова фізіологічного товариства.

З 1948 по 1990 рр. Рафаїл Осипович провів дев’ятнадцять всесоюзних, республіканських і обласних наукових з’їздів, конференцій з фізіології і патології травлення. На форумах були присутні найвизначніші фізіологи країни: В.М. Чернігівський, М.М. Амосов, П.Г. Костюк, Г.Н. Крижановський, В.М. Нікітін, П.М. Серков, О.М. Уголев, В.В. Фролькіс, А.В. Соловійов, Е.М. Матросова, Г.Н. Кассиль, С.С. Полтирев, М.Ф. Шуба, В.І. Скок і ін.

Образ Рафаїла Осиповича Файтельберга як вченого і як людини, його ерудиція та знання, його доброзичливість, феноменальна працездатність, самоорганізованість, уміння організувати інших, його тонка спостережливість і гумор назавжди залишаться в пам’яті його колег, учнів і соратників.

*В.Й. Лісовська, М.В. Ульяницька,
В.Ф. Файтельберг-Бланк*